

Petőfi költészetének méltatása.

(Második és befejező közlemény.)

XII.

De ezek a való életből vett váltakozó tünemények Petőfi lírájának egyszersmid rendkívüli élethűséget, realitást is kölcsönöznek.

A költőnek magasabb, eszmeibb körbe kell emelkednie az ihlet pillanatában, mert a tüneményeknek egészséges, tiszta felfogásához csakis így juthat.

A költőnek ezen idealizáló, eszményítő eljárását Arany János „*Vojtina Ars poetikája*“ cz. remek tankölteményében a léggömbön való emelkedéshez hasonlítja. Minél magasabbra emelkedik valaki a léggömbön, a földi életnek annál nagyobb, annál szebb panorámáját fogja belátni. Azonban -- úgymond Arany -- a léghajóznak a földhöz való lekötöttségét sem szabad számításon kívül hagynia:

„... s hogy ne szálljon vakmerőn veled,
A léghajót csinján mérsékeled;
S midőn egekben így zarándokol,
Azt sem felejtéd: hátha lebukol?!“

Ezt a kitünő és mély értelmű esztetikai szabályt, hogy a művésznak minél ideálisabb, eszmeibb álláspontra kell emelkednie, de azért a valóságot sem szabad elhagynia, — a mi a lírát nézi — senkinél annyira érvényesülve meg nem találjuk, mint Petőfi költészetében.

Hogy mennyire ideális, eszmei világban élt Petőfi lelke, nemcsak költészetét, de — a mi nála ennek teljesen megfelelő volt, — életét tekintve is, nem szükséges bizonyítanom.

Petőfi kartársai közül többen, kik a kor mozgató eszméit egész lélekkel átfogni nem bírták, s kik ennél fogva a beállott változásokkal könnyen megbarátkoztak, így Vahot Imre a Petőfiről

írott könyvében — mely inkább öndicséret, mint a Petőfi dicsérete — fölveti a kérdést: ha Petőfi ma élne...? S úgy találja, hogy igen meglegegedett lenne a mai viszonyokkal, melyekben saját eszméinek a megvalósítását látná.

Minő kisszerű, a nagy lelkek idealizmusát a saját közönséges gondolkozásához mérő, mindennapivá letörpítő felfogás!?

Mintha bizony nem eléggé igazolná Madách Imrének „*Az ember tragédiája*,” hogy semmiféle eszmének a megvalósítása nem lehet tökéletes, s hogy ennél fogva első sorban annak az eszmének a harcosságát nem elégítheti ki. Mintha bizony a 40-es évek magyar társadalmának Petőfivel rokon nagy szellemei: Vörösmarty, Arany, Eötvös, Kemény, Madách, Vajda János, Erdélyi János, Deák Ferencz nem érezték volna később mindannyian az eszméjük megvalósulásában való csalódásnak a bántó érzetét

Mintha Petőfinél is csak költői fikció lett volna azon eszméknek a hangoztatása, a melyekről azt mondja „*Itélet*” cz. költeményében, hogy ha ezen eszméket megvalósítjuk, akkor az örök üdvösségért nem kell többé a mennybe röpülnünk, mert a mennyország a földre fog leszállni.

S hogy mennyire egy volt Petőfiben az ember és költő, mennyire nemesak szó, de való életelv volt nála az igazmondás, őszinte beszéd; mennyire kész volt demokratikus elveiért mindent föláldozni, ha kell bármily pillanatban vérét ontani, — azt életének minden mozzanata elárúlja. Én tisztán életének egy kis epizódjára akarom a figyelmet fölhívni.

Mikor Petőfi feleségével, Szendrey Juliával először találkozott Nagy-Károlyban, a költő a főispáni beigtatásra utazott oda. Egyedül ebédelt a most már városházának átalakított Szarvas-vendéglő egy asztalánál. A közös étteremben összegyűlt vidéki nemesek égekgig magasztalták Károlyi Lajos grófot, ki annyira leereszkedett hozzájuk, hogy karonfogva sétált velük a városban. Petőfi egy darabig hallgatta a magasztalásokat; de végre türelmét veszítve, méltatlankodva szólott oda hozzájuk, bár a társaságból nem ismerte őt senki:

— „Ugyan urak, hogyan lehetnek ennyire talpnyalói ennek az embernek, hiszen apja, nagyapja, széapja hazaáruló volt!?”

S midőn a felháborodott társaság ezen szavaiért felelősségre

akarta vonni, Petőfi felugrott, billiárdgombos botjával az asztalra ütött, oda vágta: „Én Petőfi Sándor vagyok, szolgálatjára az uraknak!”

Hogyan lehet, kérdem, ezt a Petőfit, kinél annyira egy volt a gondolat, beszéd és a tett, a mai kufár, önző, hizelgő, hazug, reakciónárius korszakban elégedettnek elképzelni?!

Petőfinél az idealizmus szokrateszi meggyőződés, krisztusi hitvallássá kövesedett, mely át nem alakulhat. Petőfi az idealizmusnak Arany említette léghajóján olyan magasra szállott, hova csak nagy ritkán emel valakit a képzelet.

És mindamellett, hogy ilyen tiszta idealizmus töltötte el lelkét, daczára, hogy a mindennapiságból ennyire kiemelkedett, még sem szakad el teljesen a földtől — mint Arany is a magasan szálló léghajózótól kívánja, — költészetében mégis érezzük a valóság realizmusát; mert lelkének fenkölt idealizmusát a való élet tünényeiben fejezi ki. Sehoh a felfogás, gondolkodás idealizmusa oly reális keretben meg nem jelenik, Arany Jánosnak ismertetem aranszabálya az eszményítésről ily kiváló mértékben egyetlen lírikusnál sem érvényesül. Egyetlen lírikusra sem alkalmazható oly igazán Hegelnek meghatározása, hogy a művészet nem egyéb, mint az eszme, idea átesillanása valamelyik érzéki közegen, való szemléleten.

Azért mondtam fejtegetésem elején, hogy a Petőfi költészetének mélyreható tanulmányozásától nagy eredményeket várok; azért mondtam, hogy eljön az idő, midőn a lírai költészet szabályainak megállapításánál Petőfi költeményei fognak mintákul szolgálni, mint a drámában Shakespere, mint az époszban Homeros alkotásai.

XIII.

Petőfi a legegységesebben, a legáltalánosabban, a legközvetlenebbül ismeretes szemléletekben, a nép egyszerű életében, a népies szólásokban, a népköltészet formáiban fejezi ki fenkölt idealizmusát, lelkének gazdag tartalmát.

A népköltészet iránt való érdeklődés a múlt század második felében kezdődik, a mikor a demokratikus törekvések az elnyomott, rabságban szenvedett pórnépre irányították a gondolkodók figyel-

mét. Homerosnak tanulmányozása is azért jött a múlt század végén annyira divatba, mert benne a népköltészetnek legszebb hajtását szemlélik. A görögök két remek naiv époszát csak ekkor tudják kellő értékben méltatni. Eddig Vergilius „*Aeneis*“-ét Homeros époszai fölé helyezték.

S a népköltészetnek a hatása a múlt század második és jelen század első felében minden európai irodalomban megnyilatkozik.

Ez a népies színezetű költészet azonban egyetlen európai irodalomban sem jutott olyan nagy jelentőségre, s emelkedett olyan művészi magaslatra, mint nálunk a jelen század közepén: Petőfinék és Aranynek költészetében.

Ennek kettős magyarázata van.

A jobbágyság felszabadítása a művelt európai államok között nálunk történt meg legutoljára. S míg a többi európai nemzetek a jelen század 30-as és 40-es éveiben csak a reájuk nehezedő s a gondolat szabad nyilvánulását elfojtó és a népakarat érvényesülését megakadályozó abszolutizmus ellen küzdenek, mely a napoleoni háborúk után a „szent szövetség“ létrejöttével Európaszerte megvetette uralmát: addig nálunk a küzdelem nemesak az alkotmányellenes uralom ellen, nemesak az egész nemzetszabadságért, hanem egyszersmind a leigázott, robotra kárhoztatott jobbágyság érdekében is történik.

Azonfelül a kornak másik nagy mozgató eszméje, a nemzetiség eszméje is erősebben a népre irányította nálunk a figyelmet, mint más nemzeteknél.

Az előkelő osztály, a főuri rend és a köznemesség annyira elidegenedett, az arisztokraczia elnémetesedett vagy elfranciásodott, a köznemesség pedig annyira ellatinosodott nálunk a múlt század folyamán, hogy csak a nép tartotta meg igazi magyarságát; s azért a demokratikus törekvések mellett a nemzetiség eszméje is a népet tette meg nálunk bálványnyá a jelen század első felében.

Ez magyarázza meg, miért vált jelentősebbé nálunk a népies irányú, népies színezetű költészet, mint a többi európai nemzetek irodalmában.

A demokratikus eszméknek ezen említettem kapcsolata a megmagyarosodással — a minthogy a nemesség elidegenedése is az osztályérdek ösztönszerű feltésében leli magyarázatát — már a meg-

újhodás korának íróinál, Bessenyeieknél föltalálható, a kik a magyar társadalmat nemcsak a felvilágosodás, az egyetemes európai eszmék szellemében, hanem egyszersmind nemzeti szellemben is akarják regenerálni.

S a felvilágosodás eszméinek a nemzeti megújúlással való összetartozandóságát egyképen érzik és vallják a következő nemzedék költői és államférfiai: Kisfaludy Károly, Kölcsey, Vörösmarty, Eötvös, Petőfi, Arany, Széchenyi, Batthyány, Kossuth, Deák stb., s hasonlóképen áthatja ezen áldásos klenodiumnak az érzete az egész hazafias magyar társadalmat.

Demokratizmus és magyarság, liberalizmus és nemzeti érzés, haladás és magyarosodás egymástól elválaszthatatlan fogalmakként mutatkoznak a jelen század első felében, a magyarság szellemi termésének leggazdagabb korában, irodalmi és politikai életünknek aranykorában. S a mily rohamos lépéssel törtetett előre a demokrácia elve, épúgy mind magasabb fokra jutott a magyarság elve.

A demokratizmus a népre irányította a figyelmet; s a kor második mozgó eszméje, a magyarosság elve szintén a népben találta föl eszményét. Divatba jöttek a nép erkölsei, modora, tempói, szokásai viseletben, beszédben és az irodalomban.

S míg a Széchenyi vezérkorában a politika csak hirdette a demokratikus elveket, s megvalósításukért küzdött, a 40-es években a politika vezető férfiai külsőleg is szerettek mutatni a magyarost, a népiest. Kossuth követté választatásakor Batthyány Lajos gróf fekete gubában, Podmaniczky Frigyes báró ezifra veszprémi kanászszűrben lovagolt elől, amaz buzogánnyal, emez rézfokossal kezében. S a közélet vezető és előkelő egyéniségei között általában divattá vált adni a parasztost, a népiest.

Hasonló lépést tett a népies felé az irodalom is.

A népies szellem, a népies irány, a népköltészet formája az irodalomban jelentkezik ugyan már szórványosan Petőfi előtt is, Csokonaynál, Czuczor Gergelynél, Gaál Józsefnél, Tompánál, Vörösmartynál. De teljes pompájában és erejében Petőfinél szólal meg. Ő fejezi ki először szellemének gazdag tartalmát a néptől kölcsönzött formákban; a népies irány ő nála, s az ő hatása alatt Arany Jánosnál emelkedik klasszikai magaslatra.

Salamon Ferencz azt a megjegyzést teszi — s ebből messzebb

menő következtetéseket von le — hogy Petőfinek azon költeményei, melyekben demokratikus eszméinek ad kifejezést, nem népiesek.

Felületes állítás. Mintha bizony a *Farkaskaland*, *Falu végén kurta kocsmá*, *A magyar nemes*, *A nemes*, *Alku*, *Mit csinálsz, mit varrogatsz ott?*, *Palota és kunyhó*, *Véres napokról álmodom*, *Itt a nyílám* és sok más törülmetszett népies zamatú költemények nem a költőnek demokratikus eszméjét fejeznék ki.

Azt azonban el kell ismerni, hogy Petőfinek azon költeményeihez, melyek ódai magaslatra emelkednek, a nép költészetében hasonlókat nem találunk. De hát ez természetes is, mert a nép egyszerű fia ódai szárnyalásra nem képes. S ez csak azt bizonyítja, hogy Petőfi a népies színezetet nem tekintette ezélnak — mint követői, a kelmeiség képviselői — hanem csak lelke előtt kedves formának, lelke gazdag tartalmának kifejezésére alkalmas keretül, mint Arany János is. S hogy népies szólamokkal és fordulatokkal ódai szárnyalású költeményei is telve vannak, azt nem kerülné nagy fáradságba kimutatni.

XIV.

Petőfi a népies iránynak diadalra juttatásával irodalmunk fejlődésében nagy fordulópontot jelöl, s fiatalsága mellett is irodalmi vezérségre emelkedett, minek tudatában volt önmaga is. Ezt bizonyítja a „*Tizek társasága*”-nak alapítása, s azon Petőfitől tervezett triász, melyhez Petőfin kívül Arany és Tompa tartozott volna.

S mivel nemzetünkre Szt. István vallásreformja óta semmiféle eszmeáramlat sem hatott oly mélyen, mint a demokraczia és liberalizmus a jelen száz első felében, mely gyökerében átalakította ezer éves állami fennállásunknak a bázisát: az ezer éves rendi alkotmányt; s mivel épen ezen eszmeáramlatnak a kultuszában sarjadzott fel a magyar szellem termésének leggazdagabb korszaka; s ezen eszmeáramalakat szülte eddigelé irodalmunkban is a legfényesebb eredményeket; és mivel ezen korszak költői irodalmának fejlődése tetőpontját épen a Petőfitől diadalra juttatott népies formájú költészetben érte el: azért Petőfi Sándor fiatal kora mellett is vezérévé lett irodalmunknak akkor, midőn a magyar irodalom a vezérszerepre hívatott nagy szellemeknek, nemzeti klasszikus íróknak és költőknek páratlan bőségével dicsekedhetett; és vezérévé

emelkedett Petőfi Sándor annak a költői iránynak, melyben a magyar költészet eleddig kulminációját érte el.

Mindezek a körülmények pedig a legelőkelőbb helyet juttatják a magyar irodalomtörténet lapjain a Petőfi névnek. Lehetnek költőink, kik talán több s nagyobb, klasszikusabb, mélyebb értelmű, maradandóbb alkotásokkal gazdagították a magyarság szellemének közös kincseit; lehetnek íróink, a kik nagyobb iskolát alkottak, s több oldalúlag folytak be áldásosan a magyar irodalom fejlődésére: de olyan fiatalon senki sem hagyott hátra nemzetének olyan gazdag szellemi örökséget, mint Petőfi Sándor, sem nálunk, sem a többi nemzeteknél; és irodalmunk leggazdagabb korszakában, költészetünknek messze jövőbe világító fényénél az igazi nagy szellemek táborában Petőfinek alakját látjuk kimagaslani, az irányító zászlóval kezében. Vakító ragyogású betűkkel írta be nevét Petőfi a magyar irodalomtörténet lapjaira, s az ő nevét tartalmazó lapnak az interpretálására az irodalomtörténetírók minduntalan vissza és vissza fognak térni.

De a népies iránynak diadalra juttatásával Petőfi nemcsak fontos átalakulást idézett elő költészetünk fejlődésében, s nemcsak irodalmi vezérséghez jutott, hanem a saját népszerűségét, költészetének a saját korában való páratlan hatását is előmozdította, korának a felfogását, ízlését fejezvé ki általa.

Mert a költő — s általában a művész — nem csupán azzal fejezi ki korának a szellemét s nemzetének a génuszát, hogy kora irányító eszméinek kifejezést ad költészetében, és hogy feldolgozásra nemzeti tárgyat választ. A Kemény Zsimond regényeiben nem találunk a saját korára vonatkozó egyenes célzásokat, s mégis ráismerünk bennök annak a kornak a szellemére, s azon nemzetnek a génuszára, a melyben születtek. Madáchnak nagy drámai költeménye nem nemzeti tárgyú, s szintén nincs benne tendenzia korára; mégis értelmes olvasója megérzi az egész költeménynek etikájából, a tragikum felfogásából, kiábrándulást hirdető alapeszméjéből, hogy egy nagy küzdelem eredményében való csalódásnak a kora szülte, mely csalódás ugyan az egész emberiséget érintette a XIX. század második felében, de — a szabadságharcnak vérbe fullasztása, s szépen megindult művelődésünk fejlődésének két évtizedig való elfojtása miatt — mégis a magyar nemzetet sujtotta legérzékenyeb-

ben. S egyáltalán a kornak és a nemzeti géniusznak szelleme megnyilatkozik a művésznak etikai és esztetikai felfogásában, eszméiben és témáiban, hajlamában és idegenkedésében, szeretetében és gyűlöletében, művének tartalmában és formájában egyaránt.

És ez nem is lehet máskép. Mert hiszen a művész, a költő saját lelkét önti művébe; s ezen lélek isten adta tehetségei a nemzeti talaj hatása, ápolása alatt fejlődnek ki; a lélek saját korának eszméiből, a nemzeti talajból, a nemzettestből szedi a maga táplálékát, tartalmát. Ezért a művész lelkében a kornak a szelleme s a nemzeti géniusz is benne van; s ha a művész egész lelkét bele tudja önteni művébe, akkor ezen műnek az egyéni vonások mellett a kornak képét s a nemzeti karaktert is vissza kell tükröznie. És valóban a világ minden igazi nagy költőjének és művészeinek öröksége egy-egy darab az illető művész korának nemzeti életéből. A nemzeti géniusz megnyilatkozását valósággal mértékül alkalmazhatjuk a költő fántáziájának s alkotásának értékelésénél.

Újabb költőinknél ezt a nemzeti vonást, a nemzeti géniusz ihletését — mint legkiválóbb műbíráink többször kifejtették — hiába keressük. Azért illette Arany János újabb költőinket a kozmopolitizmus vádjával.

Azonban valóságos kozmopolitizmusról újabb irodalmunkat illetőleg nem lehet szó; mert hiszen költőink kozmopolitikus eszmékért nem lelkesülnek és nem lelkesítenek. A haza eszméje él bennük, s a haza dicsérete minden költőnkél megtalálható. Csakhogy ez a haza eszméje a nemzeti géniusz sajátosságainak, hagyományainak bűbája, varázsa nélkül, elvont és élettelen fogalomként jelenik meg náluk. S ennek okát Arany Jánossal a képzelet ellankadásában, s ebből kifolyólag abban kell keresnünk, hogy újabb költészetünk nem tükrözteti vissza a költők lelkét a maga igazában és egészében, hanem csak rész szerinti valóságában. A léleknek részleges valóságát, időszerinti igazságát, pillanatnyi érzését, gondolatát, tartalmát tükrözteti vissza a mai líra, miben a nemzeti géniusz nem jelentkezik; de — a fántázia ellankadása miatt — nem fejezi ki a léleknek állandó valóságát, minden idő szerint való igazságát, elválaszthatatlan tulajdonná lett tartalmát, mely a nemzeti talaj táplálékán nőtt fel, s melynek megnyilatkozásában ugyanezért a nemzeti géniusz is mindig benne van.

Így igazúl be itt is Arany *Vojtinájának* esztetikai tanítása, hogy a művészetben

„... nem a mi rész szerint igaz,
Olyan kell, mi egészben s mindig az.“

Petőfi kora szellemének, felfogásának, ízlésének kifejezésére, s a nemzeti génusz ihletése tekintetében is páratlan. Költészete egyéni a szó legteljesebb értelmében, s mégis a magyar nemzeti észjárásnak híj visszatükrözése. Költészete új, merész eszméknek és felfogásoknak hírdetője, de azért a nemzeti talajhoz tapad, ebben gyökerezik. Az ezer éves magyar földből fölsarjazott s jellemzetes vonásokkal kialakult nemzeti szellemet tükrözteti vissza költészete egyéni megnyilatkozásokban. A lelkében fölolvadott, s emitten tartalomban gazdagodott, új s egyéni vonásokkal bővített nemzeti génusz lüktet költészetében. A nemzeti génusznak varázsa s korának erkölése, felfogása, ízlése, szokása, kedvtelése, szeretete nyilatkozik meg egyéniségében.

Ez szolgál útmutatóul neki témáinak megválasztásában is. A népéletből vett genréképek, a magyar alföldnek sokféle változatban s utólréhetetlenül művészi feldolgozása, egyéni élményeinek merész és eladdig szokatlan bevitele a költészet templomába, a családi érzéseknek gazdagsága költészetében, hazafíji és szerelmi rapszódiai, a trombita zaját s az ágyudőrejt áttörő harezi dalai — mind korának demokratikus törekvésével, az egyéniség értékének fölmagasztalásával, a nemzetiség eszméjének uralomra jutásával, nemzetének sajtáságos helyzetével és küzdelmével vannak szoros kapcsolatban.

S akár örül, akár bánkódik; akár lelkesít, akár aggodalomba ejt; akár szeret, akár gyűlöl; ha szüleiről énekel, vagy ha barátaihoz szól; ha szerelmét vagy hazaszeretetét zengi; ha a népéletet rajzolja, vagy a természetet festi: mindig és mindenkoron saját korának szószólója; vates, ki igazat mond; próféta, ki előre tudja a jövőt; esodálatos egyéniség, ki szívében egy egész nemzedéknek érzését és gondolatát hordozza; és mindenekfölött fölülmúlhatatlan apostoli ékesszóló, kinek beszéde mindennek értethető és mindennek elbűvölő.

Petőfi maga is megmondja egyik költeményében, hogy dalai a kor szellemének, törekvéseinek kifejezői:

„Ott állok én is a csatában,
Katonáid közt, századom!

Csatázok verseimmel: egy-egy
Harczos legény minden dalom."

S hogy valóban mennyire megnyilatkozik a kornak felfogása a Petőfi költészetében, Petőfi természetszemléletét vizsgálva, bőven fejtegeti Lenkei Henrik „*Petőfi és a természet*“ cz. alapos tanulmányában.

S épen az mutatja, hogy rendkívüli fantáziával bíró nagy művész volt Petőfi, mert korának és nemzetének szellemét ékes-szólon ki tudta fejezni. S épen azért volt páratlan hatással korára költészete, mert a kor saját magát is fölismerte benne. S mivel nemzetünknek, sőt az egész emberiségnek életében fontos korszak szellemét fejezi ki művészi formában költészete, azért az utónemzedékekre sem veszítheti el érdekét; a szellemi örökségében rejlő tanulságnak és szépségnek terebélye alatt késő nemzedékek is üdülést fognak találni.

XV.

De a Petőfi költészete páratlan hatásának megértése végett még egy olyan jelentős körülményre kell utalnom, mely a jelen száz első felének egyetemes európai törekvésében és küzdelmében a magyar nemzet törekvését és küzdelmét a többi európai nemzetekétől megkülönbözteti, s mely a korabeli gazdag magyar művelődésnek kialakulásában rendkívül fontos tényezőként szerepel, és a korabeli bámúlatosan fényes magyar költészetnek olyan hangokat kölcsönöz, minőket a többi európai népek ez időbeli költészetében nem találunk.

A magyar nemzet a jelen száz 30-as és 40-es éveiben nemcsak az abszolutizmus ellen, nemcsak a gondolatszabadság érdekében küzd fokozott lelkesedéssel, mint Európa többi nemzetei; hanem a szabadság, egyenlőség, testvériség, felvilágosodás, liberalizmus és nemzetiség egyetemes, Európaszerte uralkodó eszméi mellett az állami önállóságon ejtett 300-ados esorbának kiépítésén is munkál, a nemzet hajdani függetlenségének és nagyságának visszaállításán is buzgólkodik.

S míg amaz egyetemes eszmék a legmélyebbre hatolt újításokat jelzik, s a mult intézményeinek romjain fölépíteni szándékolt új alakulások után való hevülést lobbantják lánggra a lélekben: addig a küzdelem másik célja, a hajdani nagyság és önállóság

visszaállításának célja a multnak szeretetével, a múlt iránt való kegyeletnek nemes és édes érzésével tölti meg a szívet.

A 40-es évek magyar vezető egyéniségeiben az újítások iránt buzgó reformléleknek és a múlthoz ragaszkodó konzervatív léleknek érzés- és gondolatvilága folyt össze esodálatos módon, mint Riedl Frigyes is megemlíti odavetőleg, Arany Jánosról írott kitűnő tanulmányának a végén, ezt a sajátos vonást nemzetünk legutóbbi nagy eszmei harcában.

S ezen körülményből kifolyólag a 40-es évek magyar költőinek alkotásaiban együtt érezzük az újításnak jövőbe világító fényét és a múlt iránt érzett kegyeletnek jóleső melegét. A réginek romjain képzeletben épített új világ rendjének az idealizmusa, s a mult való világának a realizmusa ugyanazon törekvési körben folyik össze.

A korabeli európai költők, nevezetesen Heine, Hugó Viktor, Beranger lerontanak minden kegyeletet a mult iránt; míg nálunk a mult dícső képein való jóleső révedezés a költői alkotásoknak kiapadhatatlan forrása, s a kor egyik legnagyobb költőjének, Vörösmartynak leggyakoribb motivuma.

Petőfiben már az újítás szelleme munkál erősebben; de azért a multat ő sem tagadja meg, sőt a mult fényes tüneményei iránt érzett kegyelete és tisztelete, s a nemzeti mult nagyságának és dicsőségének visszavágyása a legbúvösebb, vegyesen ódai és elégiai hangokat esalja ki lirájának húrjaiból, mint *A ledőlt szobor* vagy *A hazáról* ez. költeményében, hol nemzete őseit földet rázó viharoknak nevezi, s a dícső mult letűntén fájó könyeket ejt. Egy másik, *Magyar vagyok* kezdetű szép költeményében pedig így szól:

„... Büszkén tekintek át
A multnak tengerén, a hol szemem
Egekbe nyúló kősziklákat lát:
Nagy tetteidet, bajnok nemzetem!”

De a reform emberének és a konzervatív embernek lelke az élet mindennapi tüneményeit is más és más felfogással vizsgálja, az élet mindennapi viszonyai között más és más érzéssel mozog.

A reform embere annyira eszmének él, annyira az eszmék világában mozog, hogy ezek foglalják le egész lelkét; s ha a pillanatnyi örömek iránt nem is érzéketlen, sőt lelke túlfeszített izgottságánál fogva a legkisebb dolgok is megragadják; lelke boldog-

ságának beteléséhez eszméinek valósulásán kívül egyébre nincsen szüksége. A konzervatív ember azonban nem képzelet alkotta eszmei világban keresvén czélját, lelkének állandóbb boldogságát a családi és társas életnek örömeiben, s a természet nyújtotta gyönyörűségekben találja.

E két ellentétes felfogásnak és törekvésnek csodálatos egybefolyása a 40-es évek magyar társadalmának küzdelmében eredményezi, hogy költőink, Vörösmarty, Petőfi a reform emberére valló újtásnak, gyökeres átalakulásnak bátor szószólói, s egyszersmind a csendesebb korszak tulajdonánál ismert barátságának, családi érzésnek és való természetszemléletnek is jeles énekesei.

A barátság érzésének és a családi érzéseknek azt a gazdagságát és változatosságát — ide számítva szerelmi liráját is — mely Petőfi költészetének talán legszebb, mi reánk, egy csendesebb korszak gyermekeire legerősebben ható alkotásait sugalta, hiában keressük a korabeli külföldi költőknél, mint Imre Sándor is fejtegeti említettem tanulmányában, a nélkül, hogy okát tudná adni.

Hiában keressük Burns Róbertnél, Berangernál, Hugó Viktornál, Heinenél, Leopardinál azt az állandóbb, nemesebb, tisztább szerelmet is, mely a Vörösmarty vagy Petőfi életében lejátszódik, s költészetében utólérhetetlen bűbájjal megnyilatkozik.

Ép úgy hiába keressük a természet tüneményeinek azt az egészséges, reális szemléletét, mely Petőfinak egész költészetét áthatja, s fölülmulhatatlanul jeles leíró költeményeit sugalja, mint Lenkei Henrik „*Petőfi és a természet*“ cz. tanulmányában fejtegeti, kimutatván, hogy míg a külföldi megelőző vagy egykorú költők természet-szeretete a városi élettől való megundorodásban alapszik, Petőfié a természetes ember egészséges felfogásában gyökerezik.

A 40-es évek magyar költőiben az újtásnak idealismusa a konzervatívizmusnak józanságával párosul.

Innét van, hogy ezen időbeli nagy költőink nemesak merész újtásra törekvő eszméikkel útmutatóik kortársaiknak, hanem életüknek józanságával is késő nemzedékeknek példányképei Imre Sándor is összehasonlítván Petőfit Berangervál, Hugó Viktorral, Burns Róberttel, Witman amerikai költővel, Heinevel és Leopardival, lépten-nyomon kiemeli velük szemben Petőfi eszejárásának józanságát, egyéniségének, felfogásának egészséges voltát.

Ezen korszaknak magyar költői nemesak a közéletben — a közügyek iránt mindent föláldozni tudó lobogó idealizmussal — hanem szeplőtlen, nemes és józan, egyszerű, magyaros életmódjukkal és gondolkodásukkal a magánéletben is örök nemzeti eszményeinkül szolgálhatnak. A külföldi nagy nemzetek költőinek alkotásaiban talán ha nagyobb művészetet találunk; de gazdagabb erkölcsi tartalmat egyetlen nemzet költői sem hagytak örökségül nemzetüknek, mint a jelen század első felének magyar költői jeles alkotásaikban és derék életükben a magyar nemzetnek.

Hasonló jelenséget: az újításnak és konzervativizmusnak egy körben való összefolyását, csak egyet ismerek még a világtörténelemben: a perzsa háborúk után való görög nemzet érzés- és gondolatvilágát.

S a görög nemzet ezen korbéli érzés- és gondolatvilágából született alkotásokat méltón és igazán mondotta azon korszak legnagyobb szereplő egyénisége, Perikles, leghíresebb politikai beszédében elévülhetetleneknek, örökké fennmaradóknak

Okkal mondhatjuk mi is a jelen század első felében szereplő magyar vezérférfiaknak az emléket halhatatlannak.

XVI.

S mindenekfölött van okunk megjósolni a Petőfi költészetének örök hervadhatatlanságát. Mert azon okokon és körülményeken kívül, melyekre fejtegetésem folyamán vázlatosan rámutattam, még egy sajátos körülmény kölesönöz ellenállhatatlanul bűvös hatást a Petőfi költeményeinek.

Úgy vagyunk ezekkel a költeményekkel, mint a nagy népeposzokkal, melyeknek dúsán ágazó mondáit gyermek-lelkű nemzetek bámulatosan gazdag képzelő tehetségének több százados munkája létesítette; s ezen époszoknak minden sora, minden neve, minden szava egy mögötte rejlő, elhallgatott szövevényes szép mesét sejtet, s mi ellenállhatatlanul ösztönöztetünk az érdekes történet földerítésére.

Petőfi költeményei is — mivel annyira igaz érzéseket, annyira való dolgok-keltette hangulatokat fejeznek ki, mint előtte senkinek költeményei sem — mindig a költő életéből való érdekes és jellemzetes történetet sejtetnek. A költő életadatainak az a szor-

galmas és részletes kutatása, földerítése is, melyről fejtegetésem elején szólottam, ebben leli magyarázatát.

S ha én inkább akartam volna érdekes, mint tanulságos lenni, akkor bizony méltatásomban nem ilyen általánosságokban és elvont körben mozgó fejtegetésre szorítkoztam volna; hanem a költő életéből hoztam volna föl bőven kínálkozó s érdekesnél érdekesebb eseteket, melyek egy-egy költeményének indítékául szolgáltak.

De hát én a Petőfi egyéniségéről és költészetéről tanulmányok alapján keletkezett gondolataimat akartam elmondani.

S főkép a Petőfi tüneményes hatásának okait igyekezőn elemzésem folyamán kifejtetni, legvégül még egy ide vágó jelenséget kell fölemlítenem.

Egy görög példabeszéd szerint, a kit az istenek szeretnek, az ifjonta hal meg. Petőfinek örök dicsőségéhez megadta a sors még a maga kívánta ifjú halált is, hogy örökké a lobogó ifjú lelkesedés alakjában éljen emléke; hogy az utókor lelkét örökké foglalkoztassa az édes-fájdalmas talány: mivé fejlődött volna, ha tovább él vala?!

XVII.

Befejezem előadásomat. Befejezem egy szokásos frázisnak kijagításával. Azt szoktuk mondani sokszor nemzeti nagy embereinkre, hogy emlékük élni fog, míg a nemzet él.

Petőfire vonatkozólag ezt a frázist meg kell fordítani. A Petőfi-név halhatatlanságának a magyar nemzet halhatatlanságára nincsen szüksége.

A magyar nemzet elveszhet; s ha nyugot és kelet ellentétes érdekeinek a mi hazánkon évszázadok óta összecsapó hullámaival biztos révpártba vergődni nem tudunk, el is vész egy második évezér beköszönése előtt: de Petőfinek az emléke, költészetének a hatása élni fog mindörökké, élni fog mindaddig, míg az ember meg nem szűnik a földön történelmi lény lenni; míg az emberiség le nem sülyed az állatnak pillanatnyi léthez kötött, vegetatív életébe.